

A Szlovák Köztársaság hadba lépése a Szovjetunió ellen

A Szlovák Köztársaság előkészületei a német–szovjet háborúra

Az 1939. március 14-én kikiáltott önálló Szlovák Köztársaság – politikájában – egyre inkább a hitleri Németország felé közeledett. Természetesen ehhez nagyban hozzájárult az 1939. március 23-án megkötött védelmi szerződés¹ is, amely komoly hatással volt a következményekre. 1939 szeptemberében Szlovákia részt vett a Lengyelország elleni háborúban, 1940. november 24-én csatlakozott a háromhatalmi egyezményhez, 1941 júniusában Németország oldalán hadba lépett a Szovjetunió ellen, november 25-én pedig csatlakozott az antikomintern paktumhoz.²

Az 1939. augusztus 23-ai – Moszkvában megkötött – szovjet–német szerződés mind politikai, mind pedig gazdasági szempontból kedvező volt a Szlovák Köztársaság számára. Elsősorban kulturális és gazdasági szempontból adódott lehetőség szélesebb körű együttműködésre a Szovjetunióval. A német–szovjet kapcsolatok későbbi elhidegülése egyúttal a szlovák–szovjet kapcsolatok elhidegüléséhez is vezetett. Georgij M. Puskin pozsonyi szovjet követ 1941 márciusában jelentette a moszkvai vezetésnek, hogy Kelet-Szlovákia teljesen a németek ellenőrzése alatt áll, és szöbeszéd kezdett terjengeni a német–szovjet katonai konfrontáció lehetőségéről. Puskin májusi jelentése szerint Szlovákia védelmének megerősítése folyamatban van, valamint, hogy egy – Ferdinand Čatloš tábornok, nemzetvédelmi miniszter vezette – szlovák katonai küldöttség látogatást tett a Maginot-vonal térségében elhelyezkedő német helyőrségeknél a megszállt

CSERVENKA FERDINÁND (1979) doktorandusz-hallgató (KRE-BTK, Történelemtudományi Doktori Iskola).

1 1939. március 23-án a Szlovák Köztársaságnak „védelmi szerződést” (Schutzvertrag) kellett aláírnia Németországgal. A német nyomásra kötött szerződés Szlovákiát arra kényszerítette, hogy külpolitikáját, haderejét a németek érdekeinek rendelje alá. A Harmadik Birodalom döntő pozíciókat szerzett a szlovák gazdaságban is. Kováč, Dušan: *Szlovákia története*. Pozsony, 2011, Kalligram, 237. (A továbbiakban: Kováč.)

2 Kováč, 401.

Franciaország és Belgium területén. A szovjet vezetésnek időközben már részletes információi voltak a szlovák haderővel, valamint annak alakulataival, átszervezésével, kiképzésével stb. kapcsolatban, amelyeket Puskin már 1940 decemberében eljuttatott Moszkvába. Időközben a pozsonyi szovjet képviselő már rendőri ellenőrzés alatt volt. 1940 nyarától a Szlovákia területén lezajlott német katonai előkészületeket figyelemmel kísérték a szovjetek is. Julián Šimko, az új szlovák moszkvai követ – Puskin követtel tartott, 1941. június 14-i beszélgetése során – nyíltan említést tett a Németország és a Szovjetunió közötti háborús konfliktus lehetőségéről. Másnap Puskin követ Moszkvába utazott, hogy konzultáción vegyen részt, és már nem is tért vissza Pozsonyba.³

1941 júniusában a Szovjetunió elleni német katonai előkészületek Szlovákia területén már annyira szembeűnők voltak, hogy Čatloš nemzetvédelmi miniszter néhány nappal a Barbarossa-hadművelet megindítása előtt közvetlen kérdést intézett Paul von Otto altábornagyhoz, a szlovákiai Német Katonai Küldöttség vezetőjéhez, hogy Németországnak milyen tervei vannak Szlovákiával és haderejével kapcsolatban az elkövetkező szovjet–német háborúra vonatkozólag. Von Otto altábornagy – a Wehrmacht felső vezetése és Hitler egyetértésével – arról biztosította a szlovák nemzetvédelmi minisztert, hogy nem számolnak a szlovák haderő aktív részvételével. 1941. június 19-én a helyzet változott, amikor Franz Halder vezérezredes, a német szárazföldi haderő vezérkarának főnöke titkos látogatást tett Pozsonyban. A pozsonyszőlősi repülőtéren lezajlott találkozón, amelyen Halder vezérezredes, von Otto altábornagy és Becker alvezredes vettek részt, elhangzott, hogy Hitler kívánsága az lett, miszerint a szlovák haderő vegyen részt a Szovjetunió elleni hadműveletekben. Von Otto altábornagy június 21-én tájékoztatta Hans Elard Ludin pozsonyi német követet a helyzetről. Ludin azonnal látogatást tett Vojtech Tuka miniszterelnöknél és Jozef Tiso köztársasági elnöknél, hogy foglaljanak állást az ügyben. 16 óra 25 perckor Ludin tájékoztatta Berlint, hogy mind Tuka, mind pedig Tiso egyetértését fejezte ki a Szovjetunió ellen indított háborúban való részvétellel kapcsolatban. 1941. június 21-ről 22-re éjszaka Ludin táviratot kapott Berlinből, hogy reggel hivatalosan is tájékoztassa a szlovák kormányt a Szovjetunió ellen indított támadásról. A táviratot Joachim von Ribbentrop német külügyminiszter készítette el már június 20-án, amelyeket a Rómában, Tokióban, Helsinkiben, Budapesten, Bukarestben, Ankarában, Madridban, Szófiában, Pozsonyban, Zágrábban, Teheránban és Kabulban működő német képviselőknek küldtek el. Ludin német követ június 22-én, vasárnap 9 órakor hivatalosan is tájékoztatta Tuka miniszterelnököt a Szovjetunió elleni háború kiterjedéséről, és emlékeztette őt a háromhatalmi egyezményből fakadó kötelezettségek teljesítéséről. Tuka bejelentette a hadba lépést Németország oldalán. Ludin telefonon keresztül tájékoztatta a báni plébániáján tartózkodó Tiso köztársasági elnököt, hogy

3 Mičianik, Pavel: *Slovenská armáda v fažení proti sovietskemu zväzu (1941–1944)*, I. Banská Bystrica, 2007, 39–41. (A továbbiakban: Mičianik.)

Németország 5 órákor hadat üzent a Szovjetuniónak. Tiso még az este folyamán visszatért Pozsonyba, de tájékoztatást senkitől sem kapott. Tuka miniszterelnök időközben elrendelte a diplomáciai kapcsolatok megszüntetését a Szovjetunióval. 23 órákor Matúš Černák berlini szlovák követ tájékoztatta a német külügyminisztériumot Szlovákia és a Szovjetunió közötti diplomáciai kapcsolatok megszüntetéséről, amellyel von Ribbentrop külügyminiszter is egyetértett. A szlovák Nemzetvédelmi Minisztérium azonnal reagált a kialakult helyzetre. A szlovák haderő vezérkari főnöke, Štefan Tatarko vezérkari ezredes tájékoztatta Čatloš nemzetvédelmi minisztert a Németország és a Szovjetunió közötti hadiállapot beálltáról. Čatloš tábornok az 1940. évi Honvédelmi Törvény 20. számú törvénycikkének 27. paragrafusában értelmében elrendelte a haderő részleges mozgósítását, és egyúttal 1. számú személyes parancsában a Gyorscsoport felállítására utasított, amelynek parancsnoka Rudolf Pilfousek vezérkari ezredes – a 2. hadosztály parancsnoka – lett. A Gyorscsoportnak június 22-én 24 óráig menetkész állapotban kellett lennie. Június 22-én délután megkezdődött a behívók (behívólevelek) széthordása, kiszállítása a közjegyzői hivatalokba, esetenként a községi képviselőkre vagy a csendőrállomásokra, majd elkezdtek ezek kézbesítését.⁴ A behívókat a községi kézbesítők és örök, a rendőri szervek, valamint a Hlinka-gárda,⁵ a Hlinka-ifjúság,⁶ a Freiwillige Schutzstaffel⁷ és a Deutsche Jugend⁸ soraiból kikerülő összekötők adták át. A Nemzetvédelmi Minisztérium táviratban kiadott parancsa 16 óra körül⁹ érkezett meg a Járási Hadkiegészítési Parancsnokságokra,

4 Mičianik, 47–48.

5 A Hlinka-gárda (Hlinkova Garda) a Hlinka Szlovák Néppártjának (Hlinkova slovenská ľudová strana) a fegyveres félkatonai szervezete. 1938. október 28-án kormányrendelet által legalizálták. *Magyarország a második világháborúban. Lexikon A-Zs.* Főszerk.: Sipos Péter. Budapest, 1996, 164. (A továbbiakban: Lexikon A-Zs.)

6 A Hlinka-ifjúság (Hlinkova mládež) a Hlinka-gárda ifjúsági szervezete, amelynek tagjai szlovák nemzetiségű állampolgárok lehettek 6-tól 20 éves korig (a funkcionáriusok 20 éves kortól is idősebbek lehettek). Baka, Igor – Cséfalvay, František – Kralčák, Peter – Maskalík, Alex – Syrný, Marek: *Slovensko a Slováci vo víre druhej svetovej vojny*. Bratislava, 2015, 11. A szlovák fiatalok eleinte önként, később sorozás útján léptek be a Hlinka-ifjúságba. Lexikon A-Zs, 164.

7 A szlovákiai németek pártjának – a Deutsche Partei-nak – a félkatonai fegyveres szervezete. Hradská, Katarína – Kamenec, Ivan: *Slovenská republika 1939–1945*. Bratislava, 2015, Veda, 134. (A továbbiakban: Hradská.)

8 A Freiwillige Schutzstaffel ifjúsági – a szlovákiai német fiatalokat tömörítő – szervezete. Hradská, 134.

9 Jozef Turanec ezredes, az 1. hadosztály parancsnoka naplójában ennek a táviratnak a megérkezését június 22-én 11 óra 30 percre teszi. 15 óra 30 perckor Trencsénben gyűlést tartottak a hadosztály alakulatparancsnokai. Turanec ezredes a jelenlévőket ismertette, hogy a készségi alakulatoknak miként kell felvenni a harcot az ellenséges ejtőernyősök esetleges támadása esetén. 18 óra 15 perckor az 1. hadosztály parancsnoki törzsének osztályvezetőit is tájékoztatták a helyzetről. Vojenský historický archív Bratislava (VHA), RD, 30/1/7, Denník gen. Turanca (Ib: 20. 6. – 16. 9. 1941), s. 2. Turanec ezredes naplóját később kezdte vezetni, és utólag írta be a június 22-ei eseményeket. Valószínű, hogy az általa táviratban kapott parancs

amely a telefonon keresztül már korábban – „Tatry” fedőnéven – kiadott utasítás utólagos megerősítése volt.¹⁰

Június 23-án, hétfőn Tuka miniszterelnök Čatloš nemzetvédelmi minisztert telefonon keresztül a kormányépületbe hívta, ahol éppen Ludin német követtel folytatott beszélgetést, majd tájékoztatta őt arról is, hogy a szlovák haderő – Németország kérésére – csatlakozzon, és vegyen részt a Szovjetunió elleni hadműveletekben. Čatloš a tájékoztatás után arra figyelmeztetett, hogy a Gyorscsoporton kívül a szlovák haderő még nincs megfelelő készültségi állapotban, sőt egy szovjet légitámadás megsemmisítheti a kommunikációs vonalakat. Čatloš óvatos és tartózkodó volt a hadba lépés kérdését illetően. Ezek után Tuka és Čatloš Tiso köztársasági elnökkel találkozott, és mindketten kifejtették véleményüket. Tuka (és korábban Ludin is) Szlovákia – a magyar haderő részéről történő – megszállásának lehetőségével érvelt, miszerint a szlovák állam – távol maradásával – elveszítheti Hitler bizalmát, sőt ezen túlmenően Szlovákiának korábban hadba kell lépnie a Szovjetunió ellen, mint Magyarországnak. Ezek az érvek meggyőzték Tiso elnököt, és ebből kifolyólag a hadba lépés mellett döntött. Tiso elnök Čatloš nemzetvédelmi miniszter számára elrendelte, hogy a Gyorscsoport minél hamarabb lépje át az államhatárt, és csatlakozzon a támadó német haderőhöz. Továbbá parancsba adta, hogy mindkét hadosztályt a mobilizációs terv alapján mozgósítsák.¹¹

Június 23-án befejeződött a mobilizáció első fázisa és Tiso elnök aláírta a tartalékosokat érintő behívóparancsot. Mivel a hadiállapotot még hivatalosan nem jelentették be, ezért csupán „rejtett” mozgósításra került sor. Még aznap Halder vezérezredes¹² levélben mondott köszönetet Tuka miniszterelnöknek, hogy kezdeményezte a szlovák haderő részvételét a Barbarossa-hadműveletben. Időközben V. M. Molotov szovjet külügyi népbiztos közös meghallgatáson fogadta a szlovák, a finn és a magyar moszkvai követet. A mindössze pár napja kinevezett szlovák moszkvai követ, Šimko átadta Molotovnak a diplomáciai kapcsolatok megszüntetéséről szóló jegyzéket. A szlovák követ az okot a német-szlovák szerződéssel indokolta. Molotov később kijelentette, hogy ezt úgy fogja fel, hogy a szlovák kormány német nyomásra üzent hadat a Szovjetunióknak.¹³ A szlovák intézkedésekhez hasonlóan Magyarország is megszakította a diplomáciai

telefonon keresztül érkezett, ugyanis a táviratot 16 óra körül kaphatta meg. Katreba, Zoltán: „Skrytá” mobilizácia na Slovensku v roku 1941. *Vojenská história*, 4. évf., 2000/3–4, 89. (A továbbiakban: Katreba 2000A.)

10 Katreba 2000A, 89.

11 Mičianik, 49–50.

12 Halder vezérezredes naplójában – június 22-ei dátummal – azt írta be, hogy Szlovákia „felajánlotta” egy megerősített ezred erejű Gyorscsoport segítségét a német haderő részére, amelynek június 23-án Eperjes térségében kell összpontosulnia. Katreba, Zoltán: *Vojenská história* a politické kroky predchádzajúce vstupu Slovenskej republiky do vojny proti Sovietskemu zväzu v roku 1941. *Vojenská história*, 4. évf., 2000/2, 50. (A továbbiakban: Katreba 2000B.)

13 Mičianik, 50.

kapcsolatokat a Szovjetunióval, amelyet a Bárdossy-kormány június 23-án rendelt el, míg Tuka miniszterelnök már egy nappal korábban adott utasítást erre. Molotov már aznap közölte Kristóffy József moszkvai magyar követtel, hogy a Szovjetunióknak nincsenek területi igényei Magyarországgal szemben, és nincs kifogása a magyar revíziós törekvésekkel szemben sem Erdély vonatkozásában, amennyiben Magyarország semleges marad. Kristóffy táviratban küldött tájékoztatást erről.¹⁴

Június 24-én a délelőtti órákban Tuka miniszterelnök röviden vázolta a helyzetet a szlovák kormány tagjainak, és felszólította őket, hogy ne komplikálják a helyzetet, ezért a kormány – néhány miniszter (Stano, Medrický, Sivák) „csendben tett véleménye” mellett – elfogadta Szlovákia hadba lépését. Čatloš minisztert Tuka nem engedte szóhoz jutni. A kormány tehát 1941. június 22-ei dátummal elfogadta a Szovjetunió elleni hadba lépést és a harci készültség elrendelését. Tuka miniszterelnök, Ludin német követ és Alexander Mach belügyminiszter által elkészített hadüzenet szövegét Tiso kétszer is elolvasta, és néhány helyen átírta. Kihagyta, hogy „Szlovákia önként lép hadba”, illetve nem nevezte meg konkrétan az ellenséget (a Szovjetuniót) sem. Tiso tehát a hadüzenet kapcsán csupán a Németországgal szembeni szövetségi kötelezettségeinek betartására hivatkozott. A szlovák parlament a hadüzenetet tudomásul vette. Mach belügyminiszter június 24-én délben a rádióban felolvasta a hadüzenet szövegét, majd annak beolvasása után megnevezte azokat, akik aláírták. Tiso köztársasági elnök és Tuka miniszterelnök neve mellett szerepelt Čatloš nemzetvédelmi miniszter neve is. A valóságban Čatloš tábornok sohasem írta alá a hadüzenetet (még utólag sem). Tiso elnök a szlovák kormány döntéséről táviratban tájékoztatta Hitlert, aki válaszában köszönetét fejezte ki, és a teljes győzelembe vetett hitét hangsúlyozta. Tuka miniszterelnök pedig táviratot küldött von Ribbentrop külügyminiszternek, amelyben azt hangsúlyozta, hogy a szlovák nemzet – a német nemzettel válllvetve, közösen – fog harcolni a közös ellenséggel szemben az igazság és a rend győzelméért, valamint a kultúra védelméért. Arra is rámutatott, hogy a német és a szlovák haderő már harcolt szövetségben az 1939-es lengyelországi hadjárat során. A német külügyminiszter néhány nappal később küldött táviratában köszönetét fejezte ki, valamint ő is a korábban – a lengyelországi hadjárat idején – már működő német–szlovák szövetségre mutatott rá. Szlovákia tehát a Hitler által létrehozott szovjetellenes koalíció tagja lett.¹⁵ Miután a szlovák állam már több nappal korábban bejelentette a hadba lépést a Szovjetunió ellen, addig Bárdossy László magyar miniszterelnök – Kristóffy moszkvai követ táviratát eltitkolva – Kassa bombázását¹⁶

14 Lexikon A–Zs, 284.

15 Mičianik, 50–53.

16 Hitelesen még nem igazolt típusú és nemzeti hovatartozású bombázó repülőgépekből (3 db) álló raj 1941. június 26-án 13 óra 6–8 perc között 29 bombát dobott Kassa városára. A légitámadás során 32 fő életét veszítette, 60 fő súlyos, 220 fő pedig könnyű sérülést szenvedett,

követően, csupán június 27-én jelentette be a képviselőházban a hadiállapot beálltát Magyarország és a Szovjetunió között.¹⁷

A szlovák haderő „rejtett” mozgósítása

A június 22-én elrendelt „rejtett” mozgósítás¹⁸ 1941. július 5-én ért véget, amely során 68 018 fő (ebből 2314 tiszt és 65 704 közlegény) kapta meg a behívóparancsot. Július 4-éig 2104 tiszt és 54 754 közlegény lépett katonai szolgálatba. A behívót nem vette át 2727 olyan személy, aki Németországban dolgozott,¹⁹ és a kiutazása előtt nem jelentkezett ki a Járási Hadkiegészítési Parancsnokságon. Június 25-éig aktív katonai szolgálatban volt 33 675 fő (1350 tiszt, 1202 őrmester, 25 097 altiszt és közlegény, 4503 munkaszolgálatos és 1525 – a törvény szerint – „zsidónak” és „cigánynak” minősített munkaszolgálatos. 1941. július 5-én tehát a szlovák haderő létszáma 90 533 fő (ebből 3454 tiszt) volt. Ez kevesebb volt, mint a lengyelországi hadjárat idején levő 148 113 fő.²⁰ A mobilizációval a Légi-erő Parancsnoksága két felderítő és egy szállító repülőszázadot, valamint három vadászrepülő-századot mozgósított. Továbbá készenlétbe helyeztek hat könnyű és hat nehéz légvédelmi ágyús üteget, két fényszórós üteget, három légi felderítő századot, 31 légvédelmi géppuskával felfegyverzett századot és a tartalékszakszakaszt. Ezek az alakulatok Szlovákia szerte helyezkedtek el, nagy hangsúlyt fektetve az ország keleti részének légvédelmére.²¹ Čatloš nemzetvédelmi miniszter aggodalma az esetleges szovjet légitámadások miatt nem következett be, miközben Románia és Finnország területén a szovjet légierő komoly támadásokat hajtott végre. Ez egyrészt annak is köszönhető, hogy a német légierő, a Luftwaffe gépei csaknem teljesen megsemmisítették a mai Ukrajna nyugati és Fehéroroszország területén tartózkodó szovjet harci repülőgépeket.²²

A mozgósítást egyébként lassította – elsősorban Kelet-Szlovákiában – a közlekedési útvonalak hiánya, a behívók késői és elhanyagolt kézbesítése, valamint Szlovákia egész területén problémát okozott az is, hogy a mozgósítás aratási időszakban történt. A mezőgazdaságban dolgozók jelentős része húzta és halasztotta, hogy eleget tegyen a behívóparancsnak. Ezek a személyek abban

továbbá az anyagi kár is jelentős volt. A kassai bombázásnak jelentős szerepe volt a Magyarország és a Szovjetunió közötti hadüzenet nélküli hadiállapot létrejöttében. Lexikon A–Zs, 209.

17 Lexikon A–Zs, 284.

18 A mozgósításnak 3 szakasza volt. Az első szakasz június 22-étől 23-áig tartott, a másik június 24-én, a harmadik pedig június 25-én lépett érvénybe. Katreba 2000A, 89.

19 A mobilizáció nem számolt kb. 4700 Németországban dolgozó – a szlovák hivatalokban „külföldön dolgozó alkalmazotként” bejelentett – személlyel. Katreba 2000A, 90.

20 Mičianik, 53.

21 Klubert, Tomáš: *Slovenská armáda v druhej svetovej vojne slovom a obrazom*. Bratislava, 2016, 95.

22 Mičianik, 53.

reménykedtek, miszerint később, vagy egyáltalán nem kerül sor arra, hogy fronton levő alakulathoz kerüljenek. Voltak olyan személyek is, akik a Járási Hadkiegészítési Parancsnokságoknál szorgalmazták a behívójuk elhalasztását. Az ilyen esetektől eltekintve a mozgósítottak többsége – minden probléma nélkül – eleget tett a behívóparancsnak.²³

A Szovjetunió elleni háborúval a lakosság jelentős része nem értett egyet, ugyanis sokan közülük a Szovjetunióra – naivitásukból kifolyólag – mint „szláv nagyhatalomra” tekintettek. Ezt a hangulatot erősítették a szlovák kommunisták is propagandájukban. Mach belügyminiszter ezért június 21-én biztonsági okokból elrendelte 1100 – illegális kommunista csoportokkal együttműködő és szimpatizáló – személy ideiglenes őrizetbe vételét. A háborúellenes hangulatot keltő és tiltakozó tevékenységek a „rejtett” mozgósítás idején nem voltak szervezettek, sem pedig tömegesek, ezért megakadályozásuk nem igényelt komolyabb erőfeszítést. Az ilyen esetek megakadályozásában segítséget nyújtott a Hlinkagárda mellett a német titkos szolgálat, az Abwehr is. Több szlovák városban (Brezsnóbánya, Zsarnóca, Újbánya, Tiszolc, Zólyom, Körmöcbánya) és faluban a kerítésekre és az épületek falára vörös csillagot festettek „Éljen Sztálin!” felirattal. Június 20-án – az eredetileg Oroszországból származó – Peter Horváth szakaszvezető (12. repülőszázad) Avia B-534 repülőgéppel felszállt az iglói repülőtérről, hogy a Szovjetunióba szökjön. A repülőgép pilótája – motorhiba miatt – kényszerleszállást hajtott végre Kárpátalja területén. A magyar hatóságok internálták, és kiadták Szlovákiának, ahol a bíróság halálra ítélte. Az ítéletet később életfogytiglanra változtatták. Ezek az egyéni vagy kisebb csoportok által végrehajtott tiltakozó tevékenységek ritkák, szervezetlenek voltak, és inkább propagandisztikus célt szolgáltak. Ezeket a háborúellenes tevékenységeket csaknem kizárólag a kommunista párt szervezte. A háborúellenes tiltakozások – a szlovák belügyminiszter által elrendelt megelőző központi intézkedéseknek köszönhetően – nem érték el céljukat. A kisebb szabotázsakciók (pl. a kommunikációs vonalak működésének akadályozása) nem tudták lassítani a mobilizációt.²⁴ A katonák között és a lakosság körében uralkodó hangulat nem érte el a megfelelő szintet. A hadba vonulás során tapasztalt harci kedv alacsony szinten volt, különösen a mozgósított tartalékosok körében. Többen kijelentették, hogy valójában nem tudják, miért kell hadba vonulniuk. Nagyobb harci kedvet mutattak az 1939-es lengyelországi hadjárat során, illetve inkább harcolnának Magyarország ellen (az I. bécsi döntés, magyar-szlovák kis háború miatt). A Szovjetunió elleni háború tehát nem volt népszerű. Akadtak olyan – elsősorban ittas állapotban levő – tartalékosok, akik alakulataiknál is háborúellenes hangulatot keltettek. Ezért a szlovák hivatalos propaganda a Szovjetunió ellen vívott háború jogosságát és szükségességét hangsúlyozta a katonák számára.²⁵

23 Mičianik, 53–54.

24 Mičianik, 54–55.

25 Mičianik, 55.

Szlovákia hadba lépésének okai, a háborús propaganda és a szlovák társadalom viszonya a háborúhoz

A Szovjetunió megtámadása után radikális változásokon mentek keresztül a szlovák-szovjet kapcsolatok is. A szlovák államnak és nemzetnek tulajdonképpen nem volt oka arra, hogy a keleti fronton harcoljon, ugyanis nem voltak területi követeléseik a Szovjetunióval szemben, mint Finnországnak vagy Romániának, továbbá nem volt közös határa sem, valamint a történelemből eredő esetleges gyűlöletet sem táplált a Szovjetunió és népei iránt.²⁶ A szlovák állam lakosságának és mérsékeltbb politikusainak körében a háború nem örvendett népszerűségnek. Čatloš nemzetvédelmi miniszter még a Szovjetunió megtámadása előtt nem hitt abban, hogy Németország képes lesz teljes győzelmet aratni a Szovjetunió felett. Egy – Puskin szovjet követtel folytatott – megbeszélésen a nemzetvédelmi miniszter kijelentette, hogy szerinte a Szovjetunió legyőzhetetlen, ugyanakkor 1941. június 24-én Čatloš tábornok hadparancsában²⁷ meghatározta a szlovák haderő alakulatainak feladatait is. A bolsevizmus vállalásellenességére és terjeszkedésének lehetőségére mutatott rá, amelynek veszélyeit a harmadik birodalom vezére, Adolf Hitler is felismerte. A támadó német haderőhöz csatlakozó szlovák haderő – Čatloš tábornok szerint – ebben a háborúban Štefánik tábornok üzenetét teljesíti, aki már 23 évvel ezelőtt felismerte a bolsevizmus veszélyét. Ez a háború a nemzetvédelmi miniszter meggyőződése szerint nem az orosz nemzet és nem a szlávok ellen fog folyni – mint ahogy azt a szlovák nemzet és állam ellenségei hangsúlyozzák –, hanem egy új Európáért, amelynek az orosz nemzet is tagja lesz. Čatloš tábornok ebben a parancsában tehát szétválasztotta a kommunizmust és az orosz nemzetet. Érthetően kifejezte, hogy a szlovák katonák nem a Szovjetunió népei, hanem annak rezsimje ellen fognak harcolni. Tiso elnök 1942. július 7-én Nagymihályon megtartott beszédében szintén hangsúlyozta, hogy ez a háború nem az orosz nemzet, hanem a bolsevizmus ellen folyik. Tiso valóban hitt ebben, de Čatloš tábornok valódi nézeteit az általa kijelentettekkel kapcsolatban nem tudjuk biztosan megítélni. Az nyilvánvaló, hogy nem szimpatizált a kommunista nézetekkel, de a korabeli német elképzelésekkel sem. A szlovák köztársasági elnök és a nemzetvédelmi miniszter kijelentéséhez csatlakozott Mach belügyminiszter is, aki kötelességként tüntette fel a bolsevizmus elleni harcot, amely a vallás, a kultúra

26 Katreba 2000B, 51.

27 Čatloš tábornok, nemzetvédelmi miniszter 1941. június 24-én kiadott hadparancsában a történelem legnagyobb háborújának nevezte a német-szovjet háborút. A vörös bolsevizmust halálos veszélynek tekintette, amely fenyegeti Európát. Adolf Hitler felismerte ezt a veszélyt, ezért adott parancsot a támadásra. A német haderőhöz csatlakoztak más szövetséges – közöttük szlovák – alakulatok is. A nemzetvédelmi miniszter parancsában felszólítja a szlovák katonákat, hogy teljesítsék kötelességüket az állam és a kereszténység védelmében. Mutassák meg az egész világnak, hogy szövetségi hűségükkel és bátorságukkal boldog, dicsőséges jövőt készítenek elő nemzetüknek. VHA, 55, kr. 57, j. 5, Armádny rozkaz, 24. júna 1941., s. 2-4.

és a szabadság ellensége. A szlovák politikai, katonai és vallási élet jelentős személyiségei Szlovákiának a Szovjetunió elleni hadba lépését úgy értékelték, hogy az válasz volt a szlovák államot közvetlenül is érintő agresszív, hódító szovjet tervekre. Mindannyian a vallási, nemzeti és kulturális értékek védelmét hangsúlyozták, amelyeket egy esetleges szovjet invázió megsemmisített volna, mint ahogy azt a Szovjetunió az 1939-ben és 1940-ben megszállt területeken tette.²⁸

A szlovák propaganda szimpatizált a Szovjetunió ellen hadba lépő államok által is hangoztatott – a kereszténység védelmét és Európa egyesítését hirdető, „keresztes hadjáratként” feltüntetett – propagandával. A szlovák propaganda a következő hat indokot határozta meg a hadba lépéssel kapcsolatban:

1. A Németországgal kötött „védelmi szerződés” teljesítése.
2. A szlovák állam fenntartásáért és létért folytatott harc.
3. A Štefánik tábornok szellemében meghatározott katonai hagyományok teljesítése.
4. A háromhatalmi egyezményben meghatározott kötelezettségek teljesítése.
5. A Kárpátok szorosainak védelme a szlovák etnikum védelmét illetően.
6. A vallás- és kultúraellenességet hirdető bolsevizmus elleni harc.

A szlovák politikai elit a Szovjetunió ellen indított háborút a kereszténység, valamint a nemzeti és állami érdekek védelmével indokolta. A propaganda nemcsak Európa védelmét, hanem a Szovjetunió népeinek felszabadítását is hangoztatta. A Harmadik Birodalom – Európa védelmében – hangoztatott propagandája mögött a hódító és gyarmatosító célok²⁹ is valósak voltak. Szlovákia célja az 1938-ban és 1939-ben Magyarországhoz került területek visszaszerzése³⁰ is volt. Ez is okot adott a Szovjetunió elleni háborúban való részvételhez.³¹ Szlovákia célja tehát a Németországgal minél jobb viszonyt ápoló törekvések erősítése volt. Természetesen a német politika kihasználta szövetségeseinek egymás közti ellentéteit – Magyarország és Szlovákia kapcsán is –, hogy saját érdekeit valósítsa meg.

1941. június 22-én a Hlinka-gárda és a Freiwillige Schutzstaffel nyilvános nagygyűlést tartott Pozsonyban. A nagygyűlésen felszólaló szónokok a „zsidó-

28 Mičianik, 55–57.

29 A szlovák Propagandaügyi Hivatal vezetője – Tido J. Gašpar – egyetértett a nemzetiszocialista Németország által hirdetett „keleti irányú terjeszkedés („Drang nach Osten”) politikájával, amelynek célja a német „élettér” („Lebensraum”) bővítése volt. Gašpar gyakran hangoztatta a német-szovjet háború jogosságát és fontosságát. Cséfalvay, František et al.: *Vojenská dejiny Slovenska V. (1939–1945)*. Bratislava, 2008, 70. (A továbbiakban: Cséfalvay.)

30 Szlovákia igyekezett Németország támogatását megnyerni Kárpátalja esetleges megszerzésével kapcsolatban, amely során egy közös szlovák-román határ kérdése is felmerült. A Pozsony–Bukarest–Zágráb együttműködést rossz szemmel nézte Magyarország és Olaszország is. Cséfalvay, 71.

31 Mičianik, 58–59.

bolsevizmus” elleni harcra szólítottak fel, a nemzeti érzés és érdekek fontosságát hangsúlyozták, valamint szolidaritásukat fejezték ki a nemzetiszocialista vezetésű új Európa létrehozásának tervével kapcsolatban.³²

Szlovákia hadba lépésének fő támogatói elsősorban – a német érdekeket is kiszolgáló – Tuka miniszterelnök és Mach belügyminiszter voltak. Tiso elnök és Čtloš nemzetvédelmi miniszter szavai Szlovákia háborús részvételével kapcsolatban nem voltak lelkesítőek. A szlovák állam lakosai és katonái közül valóban sokan hittek abban, hogy a háború felszabadítja az orosz nemzetet a kommunista iga alól, és egyben politikai önállóságot hoz a Szovjetunió többi nemzetének és népének, az ukránoknak, a fehéroroszoknak, a balti és kaukázusi népeknek stb. A lakosság egy része elfogadta a hadba lépést, de többségük ellenezte. A hadba lépés ellen elsősorban az értelmiség, a kommunista párt szimpatizánsai és a szlovák külpolitikai orientációt ellenző állampolgárok léptek fel. A szlovák katonák és állampolgárok többsége a német–szovjet háborúban a legerősebb „szláv állam” Németország által történő megsemmisítésének a lehetőségét látta. A szlovák katonák úgy érezték, hogy ez a háború nem szolgálja a szlovák állam érdekeit. Természetesen ez nem azt jelentette, hogy szimpatizáltak volna a kommunista ideológiával, sőt. A szlovák állam sorsa a jövőben tehát a német haderő – a Szovjetunió ellen – elért háborús sikereitől is függött.³³

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Baka, Igor – Cséfalvay, František – Kralčák, Peter – Maskalík, Alex – Syrný, Marek: *Slovensko a Slováci vo víre druhej svetovej vojny*. Bratislava, 2015.
- Cséfalvay, František et al.: *Vojenské dejiny Slovenska V. (1939–1945)*. Bratislava, 2008.
- Hradská, Katarína – Kamenec, Ivan: *Slovenská republika 1939–1945*. Bratislava, 2015, Veda.
- Katreba, Zoltán: „Skrytá” mobilizácia na Slovensku v roku 1941. *Vojenská história*, 4. évf., 2000/3–4, 87–99.
- Katreba, Zoltán: Vojenské a politické kroky predchádzajúce vstupu Slovenskej republiky do vojny proti Sovietskemu zväzu v roku 1941. *Vojenská história*, 4. évf., 2000/2, 36–56.
- Klubert, Tomáš: *Slovenská armáda v druhej svetovej vojne slovom a obrazom*. Bratislava, 2016.
- Kováč, Dušan: *Szlovákia története*. Pozsony, 2011, Kalligram.
- Magyarország a második világháborúban*. Lexikon A–Zs. Főszerk.: Sipos Péter. Budapest, 1996.
- Mičianik, Pavel: *Slovenská armáda v ťažení proti sovietskemu zväzu (1941–1944)*, I. Banská Bystrica, 2007.
- Vojenský historický archív Bratislava (VHA), Fond: Rýchla divízia.
- Vojenský historický archív Bratislava (VHA), Fond: 55.

32 Cséfalvay, 70.

33 Mičianik, 59–60.